

Pregledni znanstveni rad
UDK 726.54 : 72.025 : 550.34 (497.5 Zagreb)
Primljeno 2022-09-20
Prihvaćeno za tisak 2022-11-10

POVIJESNO-KULTURNI DETALJI ZAGREBAČKE
PRVOSTOLNICE OŠTEĆENI U POTRESU 22. OŽUJKA
2020. GODINE

Tomica Plukavec, Zagreb

Sažetak

U radu se analiziraju, kroz povijesno-kulturni pregled, detalji Zagrebačke katedrale oštećeni u potresu 22. ožujka 2020. godine. Katedrala je građena da bi svojom visinom fascinirala mnogobrojne vjernike i obične znatiželjnike. Zagrebačka katedrala smatra se simbolom hrvatskog naroda, najveća je hrvatska sakralna građevina i jedan od najvrjednijih spomenika hrvatske kulturne baštine. Prva je i najznačajnija gotička građevina Hrvatske, i najmonumentalnija je gotička sakralna građevina jugoistočno od Alpa. Na pročelju među mnogobrojnom kamenom čipkom, kipovima i grbovima nalaze se i oznake alfe i omega, početka i svršetka. Na samom početku prema pečatnjaku Prvostolnog kaptola zagrebačkog iz 13. i 14. stoljeća katedrala je imala dva tornja. Tijekom povijesti je višeput stradavala. Nisu je mimoišle razne nedaće, ratovi, požari i potresi. Svakom nepogodom izgubila je dio svog sjaja i jedan, sjeverni, toranj. Nakon obnove uslijed Velikog potresa koji je pogodio Zagreb početkom studenog 1880. godine zadobila je neogotički izgled s dva vitka zvonika. Uslijed potresa 2020. godine ponovno je stradala. Vrhovi zvonika su skraćeni, čime je katedrala izgubila "titulu" najviše crkve u ovom dijelu Europe. Mnogi njeni zidovi su napukli, značajni umjetnički elementi oštećeni, dijelovi kipova i slika demontirani su i deponirani, konzervirani ili drvenim daskama prekriveni. Sveta euharistija se kao i prije 140 godina održava u župnoj crkvi sv. Marije na Dolcu. Ali, na kraju, kada se ponovno otvori kao najpoznatiji spomenik kulture grada Zagreba, katedrala će opet postati mjesto posjeta stotina tisuća vjernika i turista, mjesto molitve i mjesto hodočašća na grob bl. Alojzija Stepinca.

Ključne riječi: zagrebačka katedrala; potres; oštećenja; kultura, umjetnine.

Uvod

S koje god strane se približavamo Zagrebu izdaleka primjećujemo veličanstveni lik zagrebačke katedrale. Nastala je na brežuljku zaboravljenog imena Gorica, na nadmorskoj visini od 134 metara. U srednjem vijeku, kad se čitavi Zagreb sa-

stojao od malenog Griča, od nekoliko kuća na današnjem Kaptolu i u Vlaškoj ulici, položaj katedrale utjecao je na razvoj grada i na raspored njegovih ulica.

Izgrađena je od tesanog kamena i urešena od podnožja do vrha raznovrsnim ukrasima. Kipovima svetaca, rigalicama, maskeronima, grbovima, kontraforima, fijalama... Okružena je renesansnim zidinama i kulama s početka 16. st., koje su najbolje očuvane sa sjeverne strane. Na istoku i jugu opasana je Nadbiskupskim dvorom koji završava na jugozapadnoj strani Muzejom bl. Alojzija Stepinca. Prostor ispred pročelja, između Domitrovićeve kule na sjeverozapadnoj strani i kule Nebojan na jugozapadnoj, bio je nekoć zatvoren visokim zidom, Bakačevom kulom i starom Metropolitanskom knjižnicom sve do 1906. godine, kada su ti dijelovi srušeni.

Za obnovu katedrale, još prije razornog potresa s kraja 19. st. nacрте je izradio bečki arhitekt Fridrich Schmidt. Njegov učenik rodом iz Kölna, Herman Bollé, nacрте je detaljno razradio i proveo u djelo između 1880. i 1902. godine. On je regotizirao cijelu katedralu, podigao dva neogotička zvonika, podigao novo zajedničko krovništvo i prostrane zabate i fijale. Iako je izvana katedrala poprimila neogotički izgled, iznutra je zadržala karakteristike gotičkog stila.

Kratki pregled povijesti zagrebačke katedrale

Zagrebačku biskupiju osnovao je ugarski kralj Ladislav oko 1094. godine. Kao privremena katedrala služila je crkva iz 10. ili 11. st., koja je bila na mjestu sadašnje. Gradnja nove katedrale započela je vjerojatno poslije 1102. godine, a posvećena je 1217. godine. Građena je u romaničkom prijelaznom stilu. Godine 1242. za tatarske provale katedrala je teško oštećena. Obnovu, odnosno ponovnu izgradnju katedrale izveo je biskup Timotej između 1264. i 1284. godine "cum novo opere serrario" tj. "u novom stilu", u gotici. U to vrijeme izgrađen je istočni "bazilikalni" dio katedrale. Zapadni, tzv. "dvoranski" dio, s jednako visokim svodovima u sve tri lađe, građen je u 14., 15. i u prvoj polovici 16. st. Od druge polovice 15. do prve četvrtine 16. st. izgrađeni su bedemi i kule oko katedrale za obranu od Turaka. Tijekom 17. st. katedrala je pretrpjela dva velika požara. Obnova je trajala do druge polovice 17. stoljeća. U završnim radovima obnove izgrađen je južni masivni zvonik, koji je ujedno služio i kao kula-promatračnica ove crkve-tvrđave. Krajem 17. i početkom 18. st. katedrala dobiva vrijedne umjetnine baroknog stila. Uz 31 barokni oltar, 1698. godine, katedrala dobiva i mramornu propovjedaonicu. Sredinom 19. st., u vrijeme biskupa Jurja Haulika, preuređeno je svetište katedrale, naručen je novi, glavni, oltar iz Münchena. U isto vrijeme izrađeni su i kipovi na konzolama među prozorima u svetištu. Oslíkani prozori u svetištu izrađeni su također u Münchenu. Godine

1855. naručene su nove orgulje, koje se i danas, povećane i obnovljene, nalaze u katedrali.

Ujutro 9. studenog 1880. godine Zagreb je stradao od potresa u kojem je oštećena i katedrala. A po obnovi H. Bolléa katedrala je dobila svoj sadašnji izgled.¹

Potresi kroz povijest grada Zagreba

Zagreb se nalazi u seizmičkom području koje se označava kao područje razornog potresa. Iako su suvremenici kroz povijest spomenuli veći broj potresa u Zagrebu, zapise o njima ne pronalazimo prije 16. stoljeća.

Najstariji potres koji je zabilježen u Zagrebu dogodio se je 26. ožujka 1502. godine.² U tom potresu srušio se toranj Crkve sv. Marka na Gornjem gradu. Epicentar potresa koji se dogodio daleko od Zagreba 16. rujna 1590. teško je ošteti Medvedgrad, zbog čega se njegov tadašnji vlasnik preselio u Šestine.³ Medvedgrad i Veliki Kalnik razoreni su 11. veljače 1699. godine u potresu s epicentrom u Sloveniji, kada je oštećen pavlinski samostan i crkva u Sveticama.⁴ U jutarnjim satima 9. studenoga 1880. Zagreb je pogodio veliki razorni potres magnitude 6,3 po Richteru,⁵ s epicentrom na području Medvednice. Jedna je osoba smrtno stradala, a 29 ih je bilo teže ozlijeđeno; materijalna šteta bila je velika. Iako je potres trajao samo nekoliko sekundi to je bilo dovoljno da ošteti 1758 kuća u gradu⁶, sve crkve, a među njima i katedralu. U katedrali se urušio mrežasti svod nad svetištem, nakrivili se neki stupovi, kamenjem su zasuti mnogi oltari, a glavni oltar je uništen. Popucali su zidovi, otvorile su se mnoge grobnice, napukao je gornji dio zvonika. Zahvaljujući prisebnosti, spretnosti i poduzetnosti H. Bolléa katedrala je u kratkom vremenu statički učvršćena i spašena od daljnjeg rušenja.⁷ U travnju 1894. godine razoran potres znatno je ošteti Ljubljanu, a u Zagrebu je od njega oštećena stolna crkva i nekoliko kuća. Jaki potres 17. prosinca 1905. godine prouzročio je mnogo štete u Zagrebu, ali bez ljudskih žrtava. Nedugo poslije ovoga, 2. siječnja 1906. još jedan potres s epicentrom u Medvednici učinio

¹ Pregled kratke povijesti Zagrebačke katedrale preuzet je iz: Ana DEANOVIĆ, Željka ČORAK, »Zagrebačka katedrala«, Zagreb 1988., str. 8 - 90., i str. 264 – 304.

² Veselin SIMOVIĆ, »Potresi na zagrebačkom području«, *Građevinar*, Vol. 52 (2000) NO. 11, Zagreb, 2000., str. 638.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

⁶ Franjo BUNTAK, »Prije sto godina (1880) zadesio je Zagreb snažan potres«, *KAJ*, LIII, Zagreb 1-2 (2020), str. 68.

⁷ Ana DEANOVIĆ, Željka ČORAK, »Zagrebačka katedrala«, str. 277.

je dosta štete, također bez ljudskih žrtava. I potres od 8. listopada 1909. godine s epicentrom u dolini rijeke Kupe osjetio se jače i u Zagrebu, gdje je bilo srušenih dimnjaka i popucalih zidova na zgradama. Nakon spomenutog potresa iz 1909. u Zagrebu nije bilo razornih potresa do ožujka 2020. godine.

Kulturno-povijesni detalji katedrale oštećeni u potresu

Potres koji je pogodio Zagreb 22. ožujka 2020. godine, u nedjelju u 6 sati i 24 minute, ponovno je ošteti katedralu i zatvorio je na neko vrijeme. S obzirom na svjetsku pandemiju Covida-19 mons. Josip Kučić, rektor katedrale, u suradnji s braćom kanonicima Prvostolnog Kaptola zagrebačkog organizirao je misna slavlja u Župnoj crkvi sv. Marije na Dolcu od 1. listopada 2020. godine. Povijest se ponovila, kao i prije 140 godina kada se Misa održavala u istoj crkvi od 1880. do 1885. godine.⁸

Pročelje zagrebačke katedrale sa svoja dva tornja zamišljeno je još početkom 14. stoljeća.⁹ Razni graditelji kroz povijest prihvatili su ovu zamisao, koju je u potpunosti realizirao tek H. Bollé. On na temeljima starih romaničkih i gotičkih zvonika, i djelomice na donjem dijelu renesansnog južnog tornja, gradi dva nova zvonika. Građeni su od kamena u razdoblju od 1889. do 1899. godine. Da je katedrala od svojih početaka imala dva tornja prikazuje nam Pečatnjak zagrebačkog Kaptola iz 1297. i njegova originalna kopija iz 1371. godine, koji se danas čuva u Riznici zagrebačke katedrale.¹⁰ Unutar šiljastog ovala pečatnjaka prepoznajemo reljef u kojem se s desne strane nalazi Bogorodica s Isusom na prijestolju, a s lijeve strane nalazi se lik sv. Ladislava kralja, koji kleči i uzdignutih ruku prikazuje Bogorodici i Isusu model katedrale na kojemu se jasno razabiru dva tornja.

Katedrala je povijesni, kulturni i duhovni simbol grada Zagreba. Mijenjala se s vremenom, rušila se i popravljala. Od samih početaka bila je otisak povijesnih okolnosti, i u isto vrijeme tvrđava i crkva, riznica u kojoj su se čuvale vrijednosti. Sve te nabrojene vrijednosti, uz biskupe, čuvala je i država. Tek 1961. godine država je utvrdila da je kompleks Katedrale Uznesenja Marijina, Nadbiskupskog dvora s kapelom sv. Stjepana, utvrđama i parkom Ribnjakom zaštićen kao spomenik kulture.¹¹ Dvije godine kasnije cijeli taj kompleks na čelu s katedralom upisan je u

⁸ Tomislav PREMERL, »Umjetničko i graditeljsko nasljeđe«, *Sveta Marija na Dolcu, mala monografija župe*, Zagreb, 1985., str. 92.

⁹ Zorislav HORVAT, »Gradnja i pregradnja zapadnog pročelja Zagrebačke katedrale«, *Naša katedrala 1*, (1998), Zagreb, 1998., str. 13.

¹⁰ Antun IVANDIJA, »Inventar Riznice zagrebačke katedrale, I dio: Metali. Prvi svezak«, *Riznica Zagrebačke katedrale (RZK)*, M 536; Zagreb, 1986., str. 262.

¹¹ Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Klasa: UP-I-612-08/02-01/393; Urbroj: 532-10-1/8(JB)-02-2; Zagreb, 28. svibnja 2002.

Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu te ima svojstvo kulturnog dobra.¹²

U godini prije potresa, prema izjavi tadašnjeg rektora mons. Josipa Kuhtića, kroz katedralu je prošlo oko 2 000 000 ljudi.¹³ Oštećenjima nastalim u potresu i rušenjem vrha južnog zvonika zagrebačka katedrala je na neki način podijelila sudbinu s mnogim kućama, crkvama i zgradama porušenim u potresu. Šteta je mogla biti i kudikamo veća da se nije pristupilo obnovi katedrale krajem 1990. godine.¹⁴

Svojom visinom bila je najviša zgrada u Hrvatskoj i u ovom dijelu Europe. Visina južnoga tornja do potresa iznosila je 108,20 m, a visina sjevernog 108,16 m.¹⁵ Lom vrha južnog tornja dogodio se na visini od 92 metra. Srušio se gornji dio zvonika u visini od 10,30 m., na čijem vrhu je bio pričvršćen pozlaćeni križ s gromobranskim šiljkom visine 3,20 m.¹⁶ Križevi koji su bili postavljeni na vrhu zvonika ne bi mogli sami svojom težinom odolijevati udarcima vjetera. Zato ih je H. Bollé usidrio posebnim željeznim kuglama koja svaka teži točno 1.450 kilograma.¹⁷ U oba tornja vise kugle na čeličnoj žici dužine 30 metara¹⁸ koje se spuštaju od podnožja križa. Cijeli sustav imao je zadatak da, s jedne strane, služi kao dodatno usidrenje piramidalnog završetka zvonika u korpus zvonika i s druge strane, da snizi položaj težišta piramidalnog završetka. Na taj način bila je osigurana dodatna stabilnost tornjeva u slučaju vibracija izazvanih jakim vjetrom ili potresom. Koliki je postotak tog sustava u cjelokupnom faktoru sigurnosti, teško je reći bez uvida u originalni proračun stabilnosti. Nažalost, u ovom potresu nema nikakve sumnje da je sustav s kuglama bio znatan, ako ne i presudan, da tornjevi katedrale nisu još više stradali.

Dio kamenja vrha južnog tornja pao je na skelu oštetivši je. Skela se prije potresa počela prilagođavati za završene radove obnove južnog tornja. U padu je kamenje oštetilo dio treće galerije dovršene prije Božića 2019. godine. Kameni elementi pali su i na krov katedrale, a najveći dio završio je u dvorištu između ka-

¹² Isto.

¹³ Godine 2019. u katedrali je podijeljeno preko 600 000 pričesti. (op. a.)

¹⁴ Zvonimir RUKAVINA, »O obnavljanju katedrale od 1990. do 1997.«, *Naša katedrala 1*, (1998), Zagreb, 1998., str. 23.

¹⁵ Jonatan PLEŠKO, »Fotogrametrijsko snimanje katedrale«, *Naša Katedrala 4*, (2000), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2000., str. 20-23. Desetljećima se vodila bespotrebna rasprava o točnoj visini tornjeva. Fotogeometrijskim snimanjem katedrale u drugoj polovici 90.-tih godina došlo se do precizne visine oba tornja. (op. a.)

¹⁶ SLUŽBENI VJESNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE/Poseban prilog, God. CVII. 2020., Zagreb, 2021., str. 12.

¹⁷ Prilikom skidanja vrha sjevernog tornja radnici na čelu s ing. Damirom Foretićem, glavnim projektantom obnove zagrebačke katedrale, skinuli su i kuglu sa sjevernog zvonika. Tom prilikom kuglu su i izvagali. (op. a.)

tedrale i Nadbiskupskog dvora. Dijelovi kamenja probili su i krov Nadbiskupskog dvora, a sam vrh, "jabuka", pronađen je na tavanu dvora. Metalni pozlaćeni križ koji je obnovljen i postavljen 2013.¹⁹, raspao se u brojne dijelove budući da je izrađen od ploča debljeg bakrenog lima s metalnom potkonstrukcijom. Dijelovi križa pronađeni su raspršeni na skeli, na krovu katedrale, a jedan dio pronađen je ispod kamena na dvorištu.²⁰

Na fotografijama koje je snimio glavni projektant obnove katedrale ing. Damir Foretić, uočena su oštećenja i na sjevernom tornju. Nakon detaljnog pregleda videosnimaka iz zraka potvrđena su znatna oštećenja, kako pukotina tako i pomaka vrha tornja i fijala²¹ na sjevernom kontraforu.²² Nakon ponovnog snimanja iz zraka zaključilo se da treba ukloniti dio vrha sjevernog zvonika budući da je prijetilo urušavanje na katedralu.²³ Uz pomoć profesora s Rudarskog fakulteta, djelatnika Hrvatske vojske i alpinista 17. travnja 2020. u 17 sati i 58 minuta kontroliranom eksplozijom omogućeno je odvajanje vrha sjevernog zvonika koji je dizalicama spušten na tlo. Tim činom za duže vrijeme zagrebačka katedrala izgubila je "titulu" najviše crkve jugoistočno od Beča.

Tjedan nakon što je u prigodnoj molitvi zagrebački nadbiskup kardinal Bozanić blagoslovio zamjenske križeve teške 780 kilograma, 13. svibnja 2020. godine, postavljeni su na vrhove oba zvonika.²⁴ Na križeve s donje strane opet su usidrene željezne kugle.

Za to vrijeme građani, koji su se okupljali na sigurnoj udaljenosti pratili su spuštanje vrha tornja te se raspitivali kod radnika o zvonima u tornjevima. U katedrali spominju se zvona prvi put u 17. stoljeću, kada su stradala i potpuno se rasto-

¹⁸ Juraj KOCIJANIĆ, »Zagrebačka katedrala«, Zagreb, 1946., str. 12. Korišten je ciklotisak pohranjen u Riznici zagrebačke katedrale. (op. a.).

¹⁹ SLUŽBENI VJESNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE/Poseban prilog, God. CVII. 2020., str. 12.

²⁰ »Detaljno izvješće o oštećenjima Zagrebačke katedrale«, (dalje: Detaljno izvješće), dostupno na: <https://www.zg-nadbiskupija.hr/detaljno-izvjesce-o-ostecenjima-zagrebacke-katedrale>, 12. rujna 2022. XXX

²¹ Zorislav HORVAT, »Fijale uza zvonike zagrebačke katedrale«, *Naša katedrala* 4, (2000), Zagreb, 2000., str. 3. Fijale su na gotičkim građevinama prvobitno služile da svojim opterećenjem pridonesu stabilnosti kontrafora ili potpornjaka. Njihova vitka forma stremljenja uvis zarana je postala jedan od najčešćih oblikovnih motiva gotike, ponekad svedenih na običnu dekoraciju. (op. a.)

²² Jadranka DAMJANOV, »Likovna umjetnost, Uvod«, Zagreb, 1981., str. 77. Visoki zidovi gotičkih katedrala poduprti su lukovima koji preuzimaju teret krova i prenose ga na polustupove i stupove. Takav sistem stupova koji opkoljavaju zgradu i prihvaćaju teret krova zove se potporni ili kontrafori sistem. (op. a.).

²³ Detaljno izvješće.

²⁴ SLUŽBENI VJESNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE/Poseban prilog, God. CVII. 2020., str. 12.

pila u požaru koji je zahvatio Zagreb. Požar se dogodio 29. ožujka 1645. godine nespretnošću jednog đaka.²⁵ Do potresa se iz katedrale čulo osam zvona. U južnom tornju smješteno je najveće zvono Presvetog Trojstva težine 6.454 kg,²⁶ najstarije zvono svetog Stjepana Kralja iz 1777. godine²⁷, te zvono Mala Gospa. U sjevernom tornju nalazi se najmanje zvono sv. Florijana, popularno zvano "Cinkuš" iz 1808. godine teško svega 110 kg,²⁸ zvono Uznesenja BDM ili Velika Gospa, zvono Sveta Tri Kralja, zvono sv. Kvirina i zvono sv. Mihaela. Kako su trenutno oba tornja, ali i dijelovi kamenih elemenata između njih rastreseni potresom (*slika 1*) do daljnjeg koristi se samo zvono sv. Mihaela. Zvono je bilo dar kanonika Milana Balenovića u povodu 900. obljetnice Zagrebačke nadbiskupije, a u toranj je podignuto 1986. godine. Teži 945 kilograma i peto je zvono po težini.²⁹

Sl. 1. Razmaknuto kamenje uslijed potresa, detalj s katedrale

²⁵ Josip KLARIĆ, »Zvona katedrale«, *Naša Katedrala* 3 (1999), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, str. 20-23.

²⁶ Isto, str. 22.

²⁷ Isto, str. 20.

²⁸ Isto, str. 22.

²⁹ Lina Slavica PLUKAVEC, »Zvona zagrebačke prvostolnice – integralni dio europske kulturne baštine«, *Crkvena kulturna dobra, Analecta, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, god 2, (2004.), br. 2, Zagreb, 2004., str. 50.

Tijekom pregleda vanjskih dijelova kamenih elemenata katedrale uočeno je na sjevernom kontraforu ili potpornjaku da je vrh, odnosno fijala uslijed trešnje postala nestabilna. Radnici su je dodatno učvrstili da se ne bi srušila. Također se nova zapadna fijala s treće galerije odlomila i pala na skelu južnog tornja. Na gotičkim građevinama fijale su prvobitno služile da svojim opterećenjem pridonesu stabilnosti kontrafora. Njihov vitak izgled stremljenja uvis zarana je postala jedan od najčešćih oblikovnih motiva gotike, ponekad svedenih na običnu dekoraciju. Fijale su se koristile i kod obnove zagrebačke katedrale nakon potresa s kraja 19. st., i to na velikim kontraforima uz jugozapadni ugao južnog zvonika.

Pronađena je i odlomljena jugoistočna rigalica na trećoj galeriji južnog tornja. Rigalica ili vodoriga zapravo je odvodna cijev u kamenu koja skuplja vodu s krova i odvodi je na predviđenim mjestima preko ispusta. Poput svih katedrala i naša je okićena brojnim rigalicama. U srednjem vijeku, posebno u gotici, rigalice se izrađuju u obliku životinja, demona ili raznih fantastičnih bića. Tako se na katedrali mogu primijetiti rigalice u obliku šišmiša na I. galeriji. U obliku praseta na II. galeriji, ili u obliku žabe. Na III. galeriji ima jedna zanimljiva koja, sudeći po odijelu, predstavlja redovnika. Na glavi mu je *kapuca* kakvu imaju redovnici kao sastavni dio svoje odjeće.³⁰

Na "novom" glavnom portalu, ulazu u katedralu, koji je postavljen 1901. godine, a obnovljen 14. prosinca 2006. godine³¹ srušen je kameni element samog vrha. Portal završava trokutastim timpanonom na kojem se nalaze tri niše. U sredini je kip Krista, desno je kip sv. Ladislava, osnivača Zagrebačke biskupije, a s lijeve strane je sv. Stjepan zaštitnik katedrale. U desnom i lijevom kutu nalaze se dva anđela, koji drže natpis "Domus Dei et porta coeli".³² Ponad kipa Krista uočena je velika pukotina na mjestu gdje se nalazi grb nadbiskupa Jurja Posilovića u čije vrijeme je i završen portal.³³

Na samom ulazu u katedralu s desne strane kipu sv. Katarine odlomila se lijeva šaka s mačem, koji se spuštao uz bok svetice sve do stopala (*slika 2*). Prilikom posljednje obnove portala, zamijenilo se 736 komada kamenih elementa, te je izrađeno 39 modela kamene plastike. Otklesano je 37,62 m² dotrajalogo kamena, a ugrađen je 1031 novi komad kamena, štukanjem je obrađeno 72,20 m² kamene površine, ugrađeno je 78 komada novih kamenih vrhova na fijale i baldahine portala, restaurirano je 15 skulptura, 2 reljefa anđela i veliki reljef Presvetoga Trojstva,

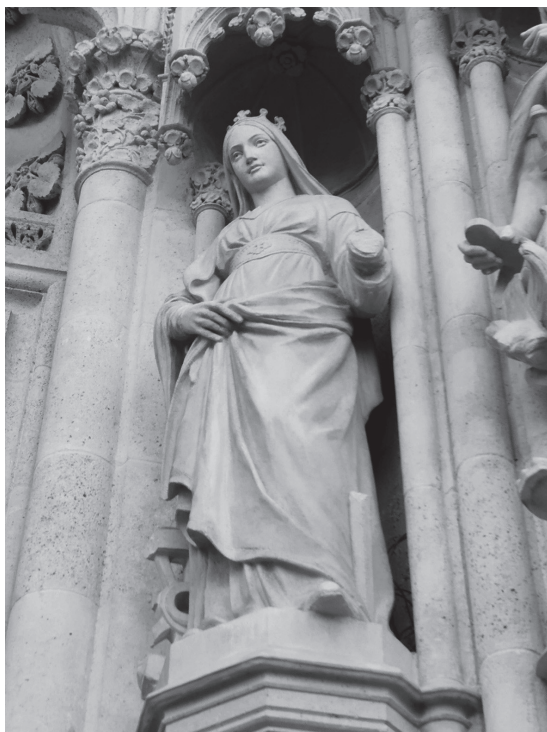
³⁰ Juraj KOLARIĆ, »Rigalice – intrigantni dekorativni elementi«, *Crkvena kulturna dobra 8 (2010.)*, *Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 2010., str. 191-195.

³¹ Zvonimir RUKAVINA, »Obnavljanje katedrale u 2006. godini«, *Naša Katedrala 11 (2007)*, Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2007., str. 24.

³² »Kuća Božja i vrata nebeska« (op. a.)

³³ Detaljno izvješće.

Sl. 2. Sv. Katarina

restaurirani su nizovi čipkaste kamene plastike lunete portala, izrađeno je 40 modela u prirodnoj veličini. Ujedno je izvedena i nova rasvjeta portala.³⁴

Ulaskom u katedralu zateklo se na podu puno žbuke koja je otpala sa svodova. Među žbukom pronašlo se i nekoliko komada kamenih rebara. Uočene su jače pukotine svoda između kamenog rebra i svoda izrađenog od opeka.

Na koru gdje se nalaze orgulje zagrebačke katedrale, koje je izradio Eberhard Friedric Walcker iz Ludwiburga u Njemačkoj, također je pronađeno mnogo žbuke i prašine. Orgulje su prvi put zasvirale 1. studenog 1855³⁵. za vrijeme svečane mise koju je predvodio prvi zagrebački nadbiskup Juraj Haulik. Smještene su u gotičko monumentalnom kućištu od hrastovine. Gotička prozorska mrežišta, srcolikih motiva čine glavne motive po poljima principala. Oživljuju ih četiri pozlaćena anđela sa svojim instrumentima te kipovi sv. Grgura, Ambrozija i Cecilije. Same orgulje nisu "stradale" u potresu. Naknadnim pregledom orguljaša Nevena

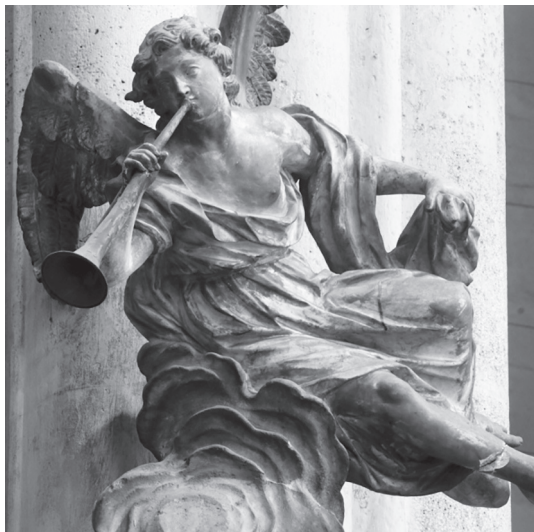
³⁴ Zvonimir RUKAVINA, »Obnavljanje katedrale u 2006. godini«, *Naša Katedrala* 11 (2007), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2007., str. 25.

³⁵ »Cerkvene vesti«, *Katolički list zagrebački*, god. 6, br. 44, Zagreb, 3. studenog 1855., str. 350.

Kraljevića, koji svira na njima od 2004. godine, uočeno je da su neke svirale u trećem manualu ispale iz ležišta te se nagnuo jedan štok sa sviralama u prvom manualu. Nakon dopuštenja statičara orguljaš je uz pomoć radnika očistio orgulje od prašine i žbuke. Popravio je uočena oštećenja i na tren im je "provjerio zvuk". Dok se ne saniraju teža uočena oštećenja u samoj katedrali, a radi vibracija koje orgulje stvaraju orguljaš, ih je konzervirao i pripremio za duže mirovanje. Orgulje Zagrebačke katedrale ubrajaju se među pet najboljih ostvarenja tvrtke "Walcker". Najveće su orgulje jugoistočno od Beča, a po umjetničkoj vrijednosti jedne od vrjednijih u Europi. Nakon potresa iz 1880. punih pet godina čekalo se na njihov zvuk. Glazbeni zavod podario je koncert građanstvu 6. studenog 1885. godine u 18 sati.³⁶

U samoj katedrali radnici su drvenim daskama zaštitili oltare uz zvonike. Oltar sv. Petra i Pavla uz sjeverni zvonik "obučen" je u drveno ruho dok je oltar pored, sv. Ćirila i Metoda, prekriven drvenim krovom. Prema mnogim povjesničarima umjetnosti najljepša barokna stvar u katedrali, kamena propovjedaonica iz 17. st., ostala je, gotovo, neoštećena te je prekrivena daskama.

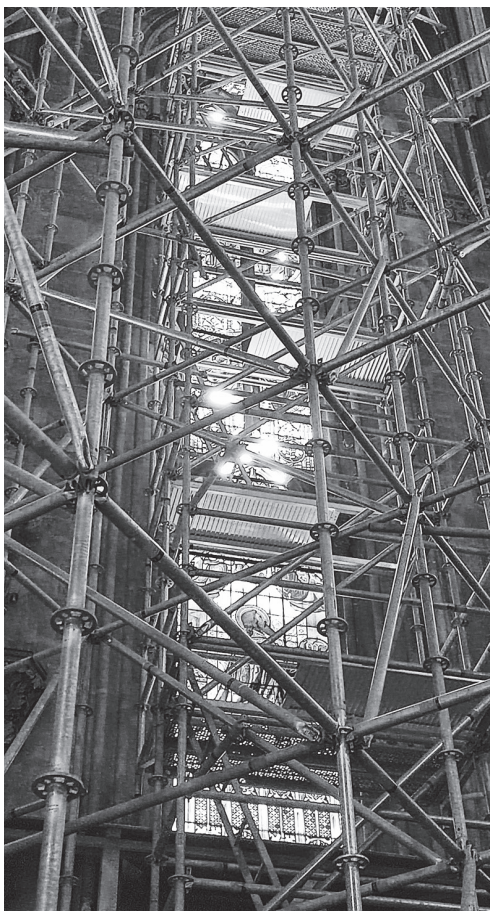
Naknadnim pregledom uočila se pukotina, prijelom, desne noge anđela trubača nekoliko centimetra iznad gležnja (*slika 3*). Anđeo je smješten na samom vrhu propovjedaonice. Ispod anđela s lijeve strane smjestio se kip Madone s Isusom. Na desnom stopalu Madone isto se vidi pukotina. Uočena su i oštećenja na kruništu koje je nastalo uslijed pada dijela žbuke i dijela kamenih rebara sa svoda katedrale.

Sl. 3. Anđeo s propovjedaonice, detalj

³⁶ »Viestnik«, *Katolički list*, god. 36, br. 44., Zagreb, 29. listopada 1885., str. 352.

Na vanjskoj strani svetišta srušila se balustrada iznad apside, a vrhovi baldahina kontrafora koji se nisu srušili u potresu su naknadnim radovima uklonjeni. Uočena su i veća oštećenja svodova iznad apside, kao i puknuća zidova. Ti pomaci zidova slomili su rozete u prozorima na apside, a znatno su oštećeni i vitraji (oslikani prozori) u samom svetištu koje je dao izraditi u prvoj polovici 19. stoljeća prvi zagrebački nadbiskup J. Haulik.³⁷ Promatrajući danas vitraje pomislimo da je netko sa pedesetak kamenčića³⁸ namjerno “probušio” prozore katedrale (*slika 4*). Vitraji su izrađeni u Kraljevskom zavodu za slikanje na staklu “König Ludwig I”

Sl. 4. Vitraj: lik sv. Stjepana Kralja, suzaštitnika zagrebačke katedrale

³⁷ »Stolna cerkva u Zagrebu«, *Zagrebački katolički list*, god. 1, br. 40. Zagreb, 1849., str. 319.

³⁸ Autor članaka, kao tajnik Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, sudjelovao je u pregledu katedrale nekoliko dana nakon potresa. Prvim preliminarnim pregledom izbrojilo se 50-ak pukotina u vitrajima koji su smješteni u prezbiteriju. (op. a.).

u Münchenu od 1845. do 1849. Ujedno su i najstariji oslikani vitraji u Hrvatskoj. Prikazuju zaštitnika Zagrebačke katedrale, ali i cijele Hrvatske. U središnjem prozoru je prikaz Uznesenja BDM u nebo, glavni titular katedrale. U ostalim prozorima nalaze se suzaštitnici Zagrebačke katedrale, mađarski kraljevi sv. Stjepan i sv. Ladislav, sv. Marko Evanđelist, sv. Demetrije Srijemski mučenik, sv. Kvirin, sisački biskup i mučenik, i bl. Augustin Kažotić. U medaljonima iznad prozora prikazi su iz Marijina i Isusova zemaljskog života. U istom zavodu izrađeni su vitraji za katedrale u Kölnu, Regensburgu kao i za druge crkve širom Europe. Münchenski majstor Heinrich Maria Hess ih je izradio nakon što ih je oslikao slikar Joseph Ziegler.³⁹

U južnoj i sjevernoj lađi katedrale postoji još četrnaest oslikanih prozora. U apsidama pokrajnjih lađa pojedini prozori bili su dovršeni već 1885. godine, kad je katedrala bila osposobljena za bogoslužje. Odbor za obnovu katedrale je zatim bio pozvao i hrvatsko plemstvo da sudjeluju svojim darovima, osim zagrebačkih nadbiskupa, Prvostolnog kaptola i vjernika.

Od tih prozora dva su oštećena u potresu. U apsidi sjeverne lađe, iza oltara Svetih ugarskih kraljeva Stjepana, Ladislava i Emerika nalaze se dva prozora, s po osam polja, sličnih motiva, no ipak različiti, bogato ukrašeni lisnatim i geometrijskim motivima, U desnom prozoru, četvrtom desnom polju, primijeti se velika okrugla rupa.⁴⁰

U apsidi južne lađe dva su dvodijelna prozora, bifore, čije metalne šipke dijele prozore u sedam polja s motivima rozetica ispunjene bogatim lisnatim dekoracijama. Poviše bifora su velike peterolatične rozete. Na prozoru koji gleda na Nadbiskupski dvor u lijevom polukrugu peterolatične rozete nazire se razbijeno staklo.⁴¹

Između prozora uz stupove svetišta nalazila se galerija od 10 drvenih kipova, koji su bili puni prašine i sitnog kamenja. Kipovi su bile prve umjetnine iz katedrale koje su demontirali radnici krajem ožujka 2020. godine. Predstavljali su nebeski dvor "Curia Coelestis", predstavnike Starog i Novog Zavjeta. Izradio ih je münchenski kipar Anselmo Sickinger od 1848. do 1850. godine (*slika 5*).⁴²

³⁹ Lelja DOBRONIĆ, »Značenje i obnova prvostolnice u vrijeme (nad)biskupa Haulika«, *Zagrebačka crkvena pokrajina, Zbornik radova znanstvenog skupa "150. obljetnice uspostave Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije"*, Zagreb, 2004., Str. 121.

⁴⁰ (op. a.).

⁴¹ Isto.

⁴² Olga MARUŠEVSKI, »Juraj Haulik«, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., str. 472.

Sl. 5. Radnici slažu skele za skidanje kipova iz svetišta katedrale, detalj

Na sjevernom zidu svetišta demontirani su dijelovi velebnog glavnog oltara kipara Hansa Ludwiga Ackermanna iz 1632. godine. Kip Majke Božje s Djetetom Isusom i anđelima sviračima na taj zid postavljeni su, ili bolje reći vraćeni su 1983. godine prilikom obnove unutrašnjosti katedrale u vrijeme kardinala Franje Kuharića.

S pune prašine i žbuke na njima skidane su i slike, koje su se nalazile u svetištu katedrale i u sjevernoj lađi iznad spomenika banu Josipu Jelačiću. Slika iznad bana, Krunjenje Isusa trnovom krunom, također je bila sastavni dio Ackermannovog oltara, a naslikao ju je 1632. godine slikara Georga Gündter iz Graza.⁴³ Slika u svetištu, Isus u Getzemanskom vrtu, pripisuje se radu pavlina Luke Markgraffa s kraja 17. stoljeća.⁴⁴

⁴³ Zvonimir KUREČIĆ, »Katedrala Uznesenja Marijina u Zagrebu«, Turistička monografija, Zagreb, 2009., str. 51.

⁴⁴ Isto.

Sl. 6. Nebeski dvor u kapeli bl. Augustina Kažotića u katedrali, detalj

“Nebeski dvor”, slike i dijelovi Ackermannovog oltara pohranjeni su u kapeli bl. Augustina Kažotića koja se nalazi u prizemlju sjevernog tornja (slika 6).

Prvi poduzeti radovi u katedrali, zbog napuknuća svoda u svetištu, bili su oko zaštite sarkofaga zagrebačkog nadbiskupa i kardinala, blaženoga Alojzija Stepinca. Sarkofag je izradio akademski kipara Hrvoje Ljubić 1997. prema zamisli kanonika Antuna Ivandije.⁴⁵ Ispod umjetničkog prikaza blaženika, obučenog u pontifikalno ruho crvene boje, smještene su relikvije zagrebačkog nadbiskupa i metropolita kardinala Alojzija Stepinca. Dana 7. lipnja 1997. kardinal Franjo Kuharić, nadbiskup zagrebački, uz asistenciju p. Paola Lombardija i mons. Jurja Batelje, postulatora, zapečatili su novi kristalni lijes s relikvijama blaženika, koji je dva dana kasnije položen u sarkofag.⁴⁶ Srebrni reljefi na sarkofagu prikazu-

⁴⁵ Slavica Lina PLUKAVEC, »Grob bl. Alojzija Stepinca, Meštrovićev spomenik kardinalu i Blaženikov muzej«, *Crkvena kulturna dobra, Analecta, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, god 7, (2009.), br. 7, Zagreb, 2009., str. 101.

⁴⁶ Juraj BATELJA, »Komunistički progon i mučeništvo blaženoga Alojzija Stepinca«, Zagreb, 2017., prilog II. – LII.

ju najvažnije događaje iz života blaženoga Alojzija Stepinca. Radove na zaštiti groba drvenim daskama prihvatili su djelatnici Obrta "Tomko": Zoran Krišto, Damir Srbalj, Bruno Vučković zajedno s vlasnikom obrta Tomislavom Capanom koji sudjeluje u obnovi katedrale od 1993. godine. Radovi na zaštiti sarkofaga bl. Alojzija Stepinca započeli su šest dana nakon potresa, dok je još Zagreb i katedrala podrhtavala skoro svakodnevnim manjim potresima, a završili su 1. travnja 2020. godine.

Najznačajnija umjetnička ostvarenja u samoj katedrali, nažalost, zatvorena su za javnost, a nalaze se u sakristiji katedrale. Sakristija pripada najstarijim i najbolje sačuvanim dijelovima katedrale. Nadsvođena je visokim križnorebrastim svodovima s rebrima koja se spuštaju do poda. Na svodovima i zidu dijelom su sačuvane gotičke freske iz 13. stoljeća. Na zidu sakristije, freska prema katedrali, prikazuje Krista Svevladara ili Pantokratora, a ispod se nalaze likovi svetog Dominika i svetoga Franje Asiškog. Potrebno je naglasiti da je ovo najstariji naslikani lik svetog Franje izvan Italije. Lik u sredini predstavlja svetog Timoteja, zaštitnika graditelja katedrale biskupa Timoteja. Freske prikazuju evanđeliste i crkvene oce kao i prepoznatljive likove svetaca štovanih u Zagrebu. Jedino se na dijelovima fresaka koje se nalaze na svodu sakristije primijeti tanka naslaga prašine nastala u vrijeme potresa. Freske su slučajno otkrivene nakon potresa koji je teško oštetio katedralu u studenom 1880. godine.⁴⁷

Iznad sakristije prema Riznici katedrale, od 1870. godine, vode kamene stube. Na stubištu se vidi da je zid napuknut od polovice prema rizničkim vratima na više mjesta vertikalnim crtama, koje se nastavljaju i po stubištu prema tavanu. Na samom vrhu stubišta nalaze se prozori s gotičkim lukovima ispod kojih su razmaknuti kameni blokovi s oko 3 cm u vertikalnom smjeru.

Pod u Riznici bio je bijel od kamene prašine te od komadića kamenih rebara sa svoda riznice. Kamena rebra potječu iz 13. stoljeća. Potres je zidove u predvorju raspuknuo u vertikalnoj liniji. U predvorju Riznice istočni zid puknuo je od poda do svodnog luka, a pregradni zid prema trezoru vertikalno je napuknut na više mjesta. Isto puknuće nastavlja se po luku s kojeg je otpala žbuka te se vidi cigla. U nastavku se vidi linija napuknuća koja se spušta od luka zida vertikalnom linijom po istom, istočnom zidu predvorja Riznice. Kamene šute sa sitnim kame-

⁴⁷ Antun IVANDIJA, »Stara Zagrebačka Katedrala : historijsko-umjetnička rasprava«, doktorska disertacija obranjena na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, Zagreb, 1948., str. 84. Korišten je primjerak pohranjen u NAZg, Zbirka ciklostila, god. 1960. Rad je predan na ocjenu 1948. godine. Iste godine A. Ivandija uhapšen je kao namještenik Duhovnog stola u Zagrebu od tadašnje komunističke vlasti, te je osuđen na 11 godina zatvora, a iz leopoglavskog zatvora izlazi 1959. godine. Crkvenu povijest doktorirao je 1960. godine na Bogosloviji u Zagrebu.

njem bilo je i s druge strane zida kada se otvore željezna vrata koja vode na tavan današnje kapele koju je projektirao Herman Bollé.⁴⁸

Po lukovima iznad prozora u predvorju, kao i na luku ponad ulaznih vrata primijete se napuknuća. Isto tako se vide po svodu između svodnih gotičkih rebara napuknuća različite širine u smjeru spajanja svodnih rebara gotovo po svim svodnim poljima obaju traveja u predvorju Riznice. Napuknuća su također vidljiva i u trezoru. Vidljivo je arhitektonsko oštećenje na apsidalnom luku trezora koji se za 3 cm odvojio od nosivog zapadnog zida u trezoru. Oštećenje se nastavilo po svodnom polju oko 50 cm vijugave dužine. Tanke crte napuknuća vidljive su i po drugim poljima obaju gotičkih traveja u trezoru.

Na tavanskom prostoru oštećenje se vidi po nutarnjem zidu nad nadsvođenim predvorjem Riznice, i to vertikalno napuknuće po cijelom zidu koji dijeli Katedralu od Riznice.

Desetak eksponata Riznice, koji su izloženi u vitrinama iz 1870. godine⁴⁹, oštećeno je. Spomenimo da je među njima oštećeno nekoliko figura jaslica, koje se svake godine slažu o Božiću ispred oltara Majke Božje Kraljice u jugoistočnom brodu katedrale.⁵⁰ A srebrnom relikvijaru bl. Augustina Kažotića, u obliku škrinjice s poprsjem iz 17. stoljeća, razbilo se staklo na mjestu relikvije.⁵¹ Sva oštećenja na umjetninama iz Riznice sanirat će se uz pomoć Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Uz sve napisano, na kraju, potrebno je spomenuti i jednu zanimljivu činjenicu. Najstariji dijelovi katedrale, kao što su freske u sakristiji, koja se smatra i najstarijim dijelom, ostali su čitavi. Gotovo neoštećeni su ostali, s pokojom pukotinom, i dijelovi Nadbiskupskog dvora iz 13. stoljeća, kao i renesansne zidine s početka 16. stoljeća.

Zaključak

Zagrebačka katedrala je simbol Grada, središte hrvatske duhovnosti, kulture, ali i panteon u kojem leže kosti najznačajnijih povijesnih ličnosti u Hrvata. Prolaskom ispod njezinih svodova nailazimo na nadgrobni spomen banu Tomi Bakaču i bisti Petru Berislaviću, koji nas podsjećaju na doba obrane od osmanlijske najezde. Spomenik Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana govori nam

⁴⁸ Dragan DAMJANOVIĆ, »Arhitekt Herman Bollé«, Zagreb, 2013., str. 150.

⁴⁹ »Prepisak od god. 1866.«, *Zagrebački katolički list*, god. 20, br. 20. Zagreb, 1869., str. 158.

⁵⁰ Riznica zagrebačke katedrale (dalje: Riznica), »Jaslice«, *Inventar Riznice zagrebačke katedrale. I dio: Metali. Prvi svezak*, RZK M 541, Zagreb, 1986., str. 266.

⁵¹ Isto, »Relikvijar za humeral sv. Augustina Cazottija«, RZK M 18., str. 26.

o težnji za vjekovnom slobodom. A suvremena duša katedrale, grob bl. Alojzija Stepinca, podsjeća nas na sve zlo 20. stoljeća. Trenutno "drveni grob" samo nas podsjeća na tanku granicu između zla i Krista.

Naša katedrala, kao i Crkva u Hrvata, prati i bilježi sve što se s njezinim gradom događa. Oštećenja nastala u još jednoj nedaći koja su je zadesila nisu trajnog karaktera. Potrebno je samo biti uporan u novoj obnovi i opet će se čuti orgulje katedrale. Križevi na tornjevima opet će se vidjeti sa svih strana Zagreba. Najstariji vitraji u Hrvatskoj ponovno će oživjeti likove sveca zaštitnika, a na grob blaženika Alojzija Stepinca ponovno će dolaziti milijuni hodočasnika kao i do sada. Zato što Zagrebačka katedrala nije samo mjesto religioznog okupljanja ili mjesto turističkog razgledavanja nego je i najpoznatiji spomenik kulture grada Zagreba. Uz sve spomenuto ne možemo se oteti dojmu da su najstariji dijelovi katedrale iz 13. stoljeća ostali čitavi. Razlog tomu leži vjerojatno u činjenici da su najstariji dijelovi koji su rađeni u vrijeme gotike ujedno i najdeblji dijelovi zidova katedrale. No, i kao takva, katedrala dijeli sudbinu ostalih kulturnih spomenika koji se sporo obnavljaju. Ali, na kraju obnove sigurni smo da će zasjati punim sjajem isto kao i naš "bijeli Zagreb grad".

Literatura:

- Juraj BATELJA, »Komunistički progon i mučeništvo blaženoga Alojzija Stepinca«, Zagreb, 2017.
- Franjo BUNTAK, »Prije sto godina (1880) zadesio je Zagreb snažan potres«, KAJ, LIII, Zagreb 1-2 (2020).
- Detaljno izvješće o oštećenjima Zagrebačke katedrale«, (dalje: Detaljno izvješće), dostupno na: <https://www.zg-nadbiskupija.hr/detaljno-izvjesce-o-ostecenjima-zagrebacke-katedrale>, Pristupio: 12. rujna 2022.
- Jadranka DAMJANOV, »Likovna umjetnost, Uvod«, Zagreb, 1981.
- Dragan DAMJANOVIĆ, »Arhitekt Herman Bollé«, Zagreb, 2013.
- Lelja DOBRONIĆ, »Značenje i obnova prvostolnice u vrijeme (nad)biskupa Haulika«, *Zagrebačka crkvena pokrajina, Zbornik radova znanstvenog skupa "150. obljetnice uspostave Hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine i uzdignuća Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije"*, Zagreb, 2004.
- Ana DEANOVIĆ, Željka ČORAK, »Zagrebačka katedrala«, Zagreb 1988.
- Zorislav HORVAT, »Gradnja i pregradnja zapadnog pročelja Zagrebačke katedrale«, *Naša katedrala 1*, (1998), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 1998.
- Zorislav HORVAT, »Fijale uza zvonike zagrebačke katedrale«, *Naša katedrala 4*, (2000), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2000.
- Antun IVANDIJA, »Inventar Riznice zagrebačke katedrale, I dio: Metali. Prvi svezak«, *Riznica Zagrebačke katedrale (RZK)*, M 536; Zagreb, 1986.
- Antun IVANDIJA, »Stara Zagrebačka Katedrala : historijsko-umjetnička rasprava«, doktorska disertacija obranjena na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, Zagreb, 1948.
- »Cerkvene vesti«, *Katolički list zagrebački*, god. 6, br. 44, Zagreb, 3. studenog 1855.
- »Viestnik«, *Katolički list*, god. 36, br. 44., Zagreb, 29. listopada 1885.
- »Stolna cerkva u Zagrebu«, *Zagrebački katolički list*, god. 1, br. 40. Zagreb, 1849.

»Prepisak od god. 1866.«, *Zagrebački katolički list*, god. 20, br. 20. Zagreb, 1869.

Juraj KOCIJANIĆ, »Zagrebačka katedrala«, Zagreb, 1946.

Juraj KOLARIĆ, »Rigalice – intrigantni dekorativni elementi«, *Crkvena kulturna dobra* 8 (2010.), Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2010.

Zvonimir KUREČIĆ, »Katedrala Uznesenja Marijina u Zagrebu«, Turistička monografija, Zagreb, 2009.

Olga MARUŠEVSKI, »Juraj Haulik«, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995.

Jonatan PLEŠKO, »Fotogrametrijsko snimanje katedrale«, *Naša Katedrala* 4, (2000), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2000.

Slavica Lina PLUKAVEC, »Grob bl. Alojzija Stepinca, Meštovićeve spomenik kardinalu i Blaženikov muzej«, *Crkvena kulturna dobra, Analecta, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, god 7, (2009.), br. 7, Zagreb, 2009.,

Lina Slavica PLUKAVEC, »Zvona zagrebačke prvostolnice – integralni dio europske kulturne baštine«, *Crkvena kulturna dobra, Analecta, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije*, god 2, (2004.), br. 2, Zagreb, 2004.

Tomislav PREMIERL, »Umjetničko i graditeljsko nasljeđe«, *Sveta Marija na Dolcu, mala monografija župe*, Zagreb, 1985.

Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Klasa: UP-I-612-08/02-01/393; Ur.broj: 532-10-1/8(JB)-02-2; Zagreb, 28. svibnja 2002.

Riznica zagrebačke katedrale (dalje: Riznica), »Jaslice«, *Inventar Riznice zagrebačke katedrale. I dio: Metali. Prvi svezak*, RZK M 541, Zagreb, 1986.,

Zvonimir RUKAVINA, »O obnavljanju katedrale od 1990. do 1997.«, *Naša katedrala* 1, (1998), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 1998.

Zvonimir RUKAVINA, »Obnavljanje katedrale u 2006. godini«, *Naša Katedrala* 11 (2007), Časopis odbora zagrebačke nadbiskupije za obnovu katedrale, Zagreb, 2007.,

Veselin SIMOVIĆ, »Potresi na zagrebačkom području«, *Građevinar* Vol. 52 (2000) NO. 11, Zagreb 2000.

SLUŽBENI VJESNIK ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE/Poseban prilog, god. 107. 2020., Zagreb, 2021.

(Napomena: fotografije snimio T. Plukavec)

HISTORICAL AND CULTURAL PARTICULARS OF THE ZAGREB CATHEDRAL DAMAGES CAUSED BY THE EARTHQUAKE ON MARCH 22, 2020

By Tomica Plukavec, Zagreb

Summary

Specifics of the Zagreb Cathedral damage caused by the earthquake on March 22, 2020, are analyzed in the paper through a historic and cultural overview. The Cathedral was built to fascinate with its height numerous believers and the regular curious. The Zagreb Cathedral is considered a symbol of the Croatian people; it is the largest sacral building and one of the most valuable monuments of Croatia's cultural heritage. It is the first and the most significant Gothic building of Croatia, as well as the most monumental Gothic sacral building southeast of the Alps. Among numerous stone lace decorations, statues, and coats of arms on the facade, there are markings of Alpha and Omega, the Beginning, and the End. According to the stamper of the Canon of Zagreb from the 13th and 14th century, at the very beginning the Cathedral had two towers. During history it survived through rough times, various misfortunes, wars, fires, and earthquakes. With each disastrous episode, it lost a part of its splendor and in one of them – the north tower. After the renovation following the strong earthquake that hit Zagreb at the beginning of November 1880, it was given a Neo-Gothic appearance with two slender bell towers. It was damaged once again in the 2020 earthquake. The tips of the bell towers were shortened, and the Cathedral lost the “title” of the highest church in this part of Europe. Many of its walls have cracked, significant artistic elements are damaged, parts of statues and paintings have been disassembled and deposited, conserved, or covered by wooden boards. The same as 140 years ago, the Holy Eucharist is being held in the Parish Church of St. Mary at Dolac. However, in the end, when it is re-opened as the most famous cultural monument of the City of Zagreb, the Cathedral will again become the place of visitation for hundreds of thousands of believers and tourists, the place of prayer and the place of pilgrimage to the tomb of Blessed Alojzije Stepinac.

Key words: Zagreb Cathedral; earthquake; damages; culture; works of art